

Jacek Wojnicki

Ewolucja systemu partyjnego Republiki Macedonii Północnej

Wprowadzenie

Artykuł omawia zagadnienie ewolucji systemu partyjnego Republiki Macedonii Północnej. Taką nazwę nosi oficjalnie od stycznia 2019 r., na mocy dwustronnego porozumienia, dawna republika jugosłowiańska¹. Cezura czasowa artykułu zawiera się w dwóch datach – z jednej strony wyznacza ją rok 1990 – czyli zniesienie monopolistycznej pozycji zajmowanej przez Związek Komunistów Macedonii, a z drugiej 2016 rok – data ostatnich wyborów parlamentarnych. Interesujące wydaje się porównanie ewolucji systemu partyjnego Macedonii z innymi państwami postjugosłowiańskimi, wszak republiki te stanowiły do 1991 r. jeden organizm państwowy (a w przypadku Czarnogóry i Serbii nawet dłużej, do maja 2006 r.). Elekcja do Zgromadzenia – organu ustawodawczego Republiki odbywała się dotychczas ośmiokrotnie².

Analiza powinna być rozpoczęta od 1990 r., gdy – jeszcze w warunkach federacji jugosłowiańskiej – poszczególne republiki inicjowały mniej lub bardziej zaawansowane reformy polityczne i gospodarcze. Warto dodać w tym miejscu, iż władze federalne były zbyt osłabione, aby narzucić jeden scenariusz zmian polityczno-ustrojowych elitom republikańskim. Najwcześniej zmiany wewnętrzne – pozostające pod wpływem wydarzeń w Polsce oraz na Węgrzech – zostały zaainaugurowane w Słowenii (stosowne zmiany przeprowadzono już we wrześniu 1989 r., umożliwiając tworzenie ugrupowań społeczno-politycznych). Drugą republiką, która przeprowadziła podobne regulacje ustrojowe była Chorwacja, w grudniu 1989 r. zadeklarowano na tamtejszym kongresie Związku Komunistów Chorwacji – wielopartyjność³.

¹ M. Szpala, *Macedonia: parlament za zmianą nazwy państwa*, „Komentarze OSW”, 15 I 2019.

² <http://www.parties-and-elections.eu/macedonia.html> (12 VII 2019); T. Karakamiszewa, *Izbori i izborni sistemi*, Skopje 2004, s. 248-290.

³ J. Wojnicki, *Proces instytucjonalizacji przemian ustrojowych w państwach postjugosłowiańskich*, Pułtusk 2007; E. Bujwid-Kurek, *Państwa pojugosłowiańskie. Szkice politologiczne*, Kraków 2008; K. Krysienieł, *System polityczny Republiki Chorwacji*, Poznań – Chorzów 2007;

Sytuacja Macedonii była bardziej skomplikowana. Tradycja państwowa wspomnianej republiki nie należała do długich. Poza tym toczył się spór o tożsamość etniczną ludności macedońskiej pomiędzy Grekami a Bułgarami. Republika należała do biedniejszych i mniej rozwiniętych gospodarczo podmiotów, stąd dość długo politycy macedońscy optowali za pewnego rodzaju kompromisem określającym dalsze funkcjonowanie wspólnego państwa Słowian Południowych. Wysiłki negocjacyjne symbolizowały dwa nazwiska: Kiro Gligorova oraz Vasil Tupurkovskiego (nazywanego z racji swojej aktywności dyplomatycznej we wspomnianym okresie – Kissingerem Bałkanów). Dopiero po ostatecznym odłączeniu się od państwa związkowego Słowenii i Chorwacji zaczęto rozważać scenariusz separacji republiki macedońskiej⁴.

Rozwinięcie

Klasykzne podziały systemów politycznych zakładają używanie zarówno kryteriów jakościowych, jak i ilościowych. Jak podkreśla Konstanty Adam Wojtaszczyk kryterium ilościowe odwołuje się do liczby partii funkcjonujących legalnie w państwie i uczestniczących w mechanizmach sprawowania władzy publicznej. Warto odnotować, iż podstawą rozróżnienia nie są wszystkie legalnie działające ugrupowania polityczne, ale tylko te, które mają realną szansę na zdobycie władzy i na uczestniczenie w jej sprawowaniu⁵. Bazując tylko na kryteriach ilościowych Giovanni Sartori zaproponował następującą typologię systemów partyjnych: jednej partii, partii hegemonicznej, partii predominującej, system dwupartyjny, ograniczonego pluralizmu, ekstremalnego pluralizmu oraz zatimizowany⁶. Z kolei Marek Sobolewski rozróżniał systemy dwupartyjne oraz wielopartyjne. Wśród tej drugiej wymienionej kategorii można było wymienić cztery warianty: rozbitcia

P. Żurek, *Słowenia w walce o niepodległość (1980-1992): wyjść z cienia Jugosławii*, Kraków 2019; D. A. Dyker, *The Degeneration of the Yugoslav Communist Part as a Managing Elite – a Familiar East European Story?*, [w:] *Yugoslavia and After. A Study in Fragmentation, Despair and Rebirth*, red. D. A. Dyker, I. Vejvoda, London – New York 1996, s. 48-60; A. Agh, *The Politics of Central Europe*, London 1998, s. 171-190.

⁴ I. Stawowy-Kawka, *Historia Macedonii*, Wrocław 2000; A. M. Polkowska, *Macedonia*, Wrocław 2000; A. Koseski, *Macedonia: od republiki związkowej do państwa unitarnej*, [w:] *W bałkańskim kręgu*, Warszawa – Pułtusk 2013, s. 151-161; idem, *Główne problemy transformacji w Republice Macedonii (1991-2000)*, [w:] *W bałkańskim kręgu...*, s. 163-167; *Yugoslavia and After. A Study in Fragmentation, Despair and Rebirth*, red. D. A. Dyker, I. Vejvoda, London – New York 1996; T. Grujoski, *Raspadot na SFRJ. Studija i svedoshtvo*, Skopje 2003; T. Čejreganov, *Patot do nezavisnosta*, [w:] *Miejsce Macedonii na Bałkanach: Historia, polityka, nauka*, red. I. Stawowy-Kawka, Kraków 2005, s. 19.

⁵ K. A. Wojtaszczyk, *Współczesne systemy partyjne*, Warszawa 1992, s. 43.

⁶ K. Sobolewska-Mysłik, *Partie i systemy partyjne na świecie*, Warszawa 2004, s. 110.

wielopartyjnego, wielopartyjny, ale ustabilizowany (tzw. system dwublokowy), kooperacji partii oraz partii dominującej⁷. Jerzy Wiatr w swojej typologii dywersyfikował systemy partyjne rywalizacyjne (państw kapitalistycznych) oraz pozabawione rywalizacji (państw socjalistycznych). Pozwala to na rozróżnienie zmiennej ilościowej (wielopartyjne i dwupartyjne) oraz zmiennej systemowej (system partii dominującej, system partii hegemonicznej i system monopartyjny)⁸.

Wedle kryteriów jakościowych uwzględnionych przez Gordona Smitha (wielkość głównych partii oraz ich stanowisko wobec społecznie istotnych kwestii spornych) można zastosować następującą typologię systemów partyjnych: system nierównowagi, system rozproszenia i system równowagi⁹. Przy czym system nierównowagi zakłada długotrwałą dominację jednego ugrupowania, system rozproszenia występuje przy znacznej liczbie partii politycznych, a żadna z nich nie zajmuje pozycji dominującej. Z kolei system równowagi zakłada występowanie dwóch-trzech ugrupowań uzyskujących podobne społeczne poparcie i zamieniających się cyklicznie przy władzy.

Natomiast Peter Mair zaproponował klasyfikację opartą na kryterium poparcia dla ugrupowań politycznych podczas kolejnych, cyklicznych wyborów parlamentarnych. Powyższa klasyfikacja opiera się na dwóch podstawowych zmiennych – uzyskanych przez duże partie oraz małe ugrupowania polityczne. Klauzula 15% oddziela pierwszą kategorię partii od drugiej. Zaproponowana typologia systemów partyjnych uwzględniała następujące modele: system wielkich partii, system partii małych, pośrednie systemy partyjne oraz przejściowe systemy partyjne¹⁰.

Skupiając się na modelach systemów państw przechodzących od systemu autorytarnego do demokratycznego na przełomie lat 80. i 90. XX wieku (państwa powstałe z federacji jugosłowiańskiej mieszczą się w nim) Andrzej Antoszewski i Ryszard Herbut zwracają uwagę na znaczną płynność formatów i mechanizmów. Charakteryzują się wielopartyjnością, mniej lub bardziej są sfragmentaryzowane. Politolodzy wymieniają dwie podstawowe kategorie: systemów dwublokowych oraz wielobiegunowy. Podstawowym kryterium, pozwalającym na ich rozróżnienie, jest wymiar rywalizacji pomiędzy stronnictwami politycznymi¹¹. W kontekście kształtowania się systemów wielopartyjnych w państwach postkomunistycznych warto odwołać się również do opinii politologa Aleksandra Smolara. Podkreślał on występowanie z jednej strony partii modernizacyjnych, które chciały dogonić

⁷ M. Sobolewski, *Partie i systemy partyjne świata kapitalistycznego*, Warszawa 1977, s. 424 i nast. *Studies in Polish Political System*, red. J. Wiatr, Warszawa 1967, s. 119.

⁸ G. Smith, *Życie polityczne w Europie Zachodniej*, Warszawa 1992, s. 116.

¹⁰ *Współczesne partie i systemy partyjne. Zagadnienia teorii i praktyki politycznej*, red. M. Żmigrodzki, W. Sokół, Lublin 2005, s. 118.

¹¹ Por. A. Antoszewski, R. Herbut, *Systemy polityczne współczesnego świata*, Gdańsk 2001, s. 196.

Zachód, a z drugiej strony partii tożsamości, które koncentrowały uwagę na problemach wspólnoty narodowej, zakorzenienia, wiary i tradycji¹².

Powstają następujące pytania badawcze: jak można zakwalifikować system partyjny Republiki Macedonii Północnej i jak się on prezentuje na tle innych republik postjugosłowiańskich? Kolejne pytanie badawcze pozwoli na ukazanie ewolucji i czynników stałych systemu partyjnego w omawianym państwie bałkańskim.

Najmniej problemów mamy z analizą systemu partyjnego funkcjonującego w ramach republiki związkowej Macedonii do 1990 r. Od 1946 r. charakteryzował się on dominującą pozycją (wręcz hegemoniczną) Komunistycznej Partii Macedonii, a od listopada 1952 r. – Związku Komunistów Macedonii. Obie wspomniane organizacje stanowiły republikańskie struktury funkcjonującej na poziomie federacji odpowiednio Komunistycznej Partii Jugosławii (*Komunistička partija Jugoslavije* – KPJ), a potem – Związku Komunistów Jugosławii (*Savez Komunističke Jugoslavije* – SKJ). W ramach kolejnych elekcji do parlamentu republikańskiego o mandaty deputowanych ubiegali się kandydaci komunistyczni oraz bezpartyjni umieszczeni na listach masowej organizacji społeczno-politycznej – Socjalistycznego Związku Ludu Pracującego Macedonii¹³.

Przełomowe wydarzenie miało miejsce w styczniu 1990 r., gdy na ogólnokrajowym kongresie Związku Komunistów Jugosławii w Belgradzie doszło do sporów i konfliktów pomiędzy delegatami reprezentującymi Słowenię i Chorwację z jednej strony, a Serbię i Czarnogórę z drugiej. W powyższym konflikcie delegaci z Bośni i Macedonii próbowali zająć pozycję rozjemczą. Rozbieżności dotyczyły dwóch węzłowych problemów – po pierwsze, miejsca ugrupowania (będącego *de facto* koalicją sześciu ugrupowań na poziomie republikańskim) w zmieniającym się systemie politycznym państwa (i republik zarazem), stopnia ich reform wewnętrznych wedle kryterium ideowo-programowego w kierunku socjaldemokratycznym (co jednoznacznie proponowali delegaci z Lublany i Zagrzebia), a po drugie, stopnia zmian organizacyjnych w samym Związku Komunistów Jugosławii, stopnia centralizacji struktur i mechanizmów podejmowania decyzji. Kongres po trzech dniach obrad został przerwany, a delegaci nie wrócili już na salę obrad. Najważniejszy instrument sprawowania władzy politycznej w państwie federalnym został sparaliżowany¹⁴. Jak trafnie konkludował polski badacz jugosłowiańskiego systemu władzy:

¹² Zob. „Newsweek Polska” 2019, nr 27, s. 11.

¹³ Por. I. Stawowy-Kawka, *op.cit.*, s. 277-284; T. Karakamiszewa, *op.cit.*, s. 243-248.

¹⁴ W. Walkiewicz, *Jugosławia. Państwa sukcesyjne. Historia państw świata w XX wieku*, Warszawa 2000; M. J. Zacharias, *Komunizm, federacja, nacjonalizmy: system władzy w Jugosławii 1943-1991: powstanie, przekształcenia i rozkład*, Warszawa 2004, s. 472-475; D. M. Perry, *The Republic of Macedonia: finding its way*, [w:] *Politics, Power, and the Struggle for Democracy in South-East Europe*, red. K. Dawisha, B. Parrott, Cambridge 1997, s. 226, T. Grujoski, *op.cit.*, s. 209-219.

w Jugosławii zaś głównym czynnikiem podziałów w partii, a następnie – jej rozpadu, było nie tyle stanowisko różnych grup społecznych i członków SKJ wobec ideologii i praktyki systemu komunistycznego, ile skłócenie, skonfliktowanie przedstawicieli różnych narodów i narodowości w ramach Związku Komunistów Jugosławii. Powstało ono w wyniku swoistego powiązania osobistych ambicji i aspiracji działaczy partyjnych z wyraźnym zróżnicowaniem interesów narodowych w poszczególnych republikach jugosłowiańskich¹⁵.

Dnia 1 IV 1990 r. macedoński parlament uchwalił ustawę o organizacjach społecznych i stowarzyszeniach obywatelskich. Regulacje powyższe umożliwiły legalizację istniejących nielegalnie ugrupowań politycznych oraz stwarzały możliwość rejestracji nowych stronnictw politycznych. Jednocześnie władze republiki zgodziły się rozpisnąć wybory parlamentarne na listopad 1990 r., z udziałem wielu list wyborczych (po raz pierwszy od 1945 r.)¹⁶. Natomiast ustawa o partiach politycznych została uchwalona przez macedoński parlament dopiero 28 VII 1994 r.¹⁷.

Formowanie się macedońskiej sceny politycznej przebiegało w kilku etapach. Pierwszy wyrażało przekształcenie republikańskiego oddziału SKJ – w ugrupowanie z dodatkiem Partii Demokratycznych Przemian (PDP), co miało wyrażać proreformatorski wymiar stronnictwa. Partia wyrażała przywiązanie „do demokratycznych europejskich tradycji”, deklarowała przeprowadzenie reform rynkowych w celu uformowania skutecznej gospodarki narodowej, włącznie z transformacją systemu własności. Drugim etapem było ukształtowanie republikańskiej struktury Związku Sił Reformatorskich (*Sojuz na Reformskite Sili na Makedonija* – SRSM), ugrupowania politycznego, które miało stanowić wsparcie polityczne federalnego rządu Ante Markovicia. Ugrupowanie największe poparcie (rzędu kilkunastu procent oddanych głosów) uzyskało w dwóch multietnicznych republikach – Bośni i Hercegowinie oraz właśnie w Macedonii. SRSM opowiadał się za przekształceniem federacji przy utrzymaniu wspólnego państwa oraz reformami społeczno-politycznymi i gospodarczymi. Trzecią fazą było ujawnienie struktur podziemnych Wewnętrznej Macedońskiej Organizacji Rewolucyjnej (*Vnatrešna Makedonska Revolucionerna Organizacija* – VMRO), po które sięgnięto formując ugrupowanie narodowych interesów politycznych. Zwieńczeniem kształtowania się systemu partyjnego było powstanie ugrupowań reprezentujących mniejszość albańską¹⁸.

¹⁵ M. J. Zacharias, *op.cit.*, s. 475.

¹⁶ P. Rzeżocki, *Macedonia*, [w:] *Partie i systemy partyjne państw Europy Środkowej i Wschodniej*, red. M. Migalski, Sosnowiec 2005, s. 213.

¹⁷ https://old.sec.mk/arhiva/1998_Parlamentarni/html/zakon_za_politi_ki_partii.htm (13 VII 2019).

¹⁸ J. B. Allcock, *Yugoslavia*, [w:] *New Political Parties of Eastern Europe and the Soviet Union*, red. B. Szajkowski, Harlow 1991, s. 331-339; K. Krysienieli, J. Wojnicki, *Partie i systemy partyjne państw byłej Jugosławii*, Pułtusk – Warszawa 2009.

Analitycy macedońskiej sceny politycznej wymieniają cztery kluczowe segmenty jej formowania: 1) wznowienie działalności ugrupowań z końca XIX oraz początku XX stulecia; 2) przeobrażanie ugrupowań komunistycznych w nowe partie polityczne; 3) powstawanie partii narodowych na bazie etnicznych interesów społeczno-politycznych; 4) kształtowanie się innych nowych stronnictw (wedle formowania interesów obywatelskich, politycznych, społecznych i regionalnych)¹⁹.

Do pierwszej grupy ugrupowań politycznych można zakwalifikować VMRO-DPMNE (*Demokratska Partija za Makedonsko Nacionalno Edinstvo*), do drugiej SDSM (*Socijaldemokratski Sojuz na Makedonija*), do trzeciej ugrupowania albańskie (DUI – *Demokratska Unija za Integracija*; DPA – *Demokratska Partija na Albancite*), a do czwartej – np. ugrupowania obywatelskie (GROM – *Gradjanska Opcija za Makedonija*), liberalne czy regionalne.

W pierwszym okresie – do połowy lat 90. XX w. uformowało się ok. 60 ugrupowań politycznych, co pozwoliło niektórym badaczom mówić o zatimizowanym pluralizmie w Republice Macedonii. Pogląd ten wydaje się przerysowany i niesłuszny, bowiem większość z wymienionej grupy stronnictw to inicjatywy lokalne (oraz towarzyskie) o małej skali rozpoznawalności na scenie politycznej. Liczących ugrupowań – w tym zasiadających w Zgromadzeniu – pozostawało niezmiennie kilka²⁰. „Wysyp” sporej liczby niewielkich (i w związku z powyższym nieznaczących) inicjatyw politycznych był cechą charakterystyczną pluralizacji systemów politycznych w państwach postkomunistycznych (w tym w republikach związkowych Jugosławii)²¹.

Od listopada 1990 r. przeprowadzono w Macedonii dziewięć elekcji parlamentarnych, które – w mniejszej lub większej formie – odpowiadają kryterium rywalizacji wielopartyjnej. Warto odnotować, iż do 2006 r. (piąta elekcja do Zgromadzenia) występowały wybory cykliczne, odbywane zgodnie z konstytucyjnie określonym terminem 4-letniej kadencji ciała ustawodawczego. Kolejne elekcje były organizowane przed terminem, co nie tyle wiązało się z kryzysem parlamentarnym, lecz w większym stopniu oznaczało wykorzystywanie elekcji jako testu popularności rządzącego ugrupowania VMRO-DPMNE pod kierownictwem Nikoły Grujewskiego. Dążył on do ugruntowania swojej władzy (i macierzystego ugrupowania politycznego) za pomocą tzw. demokracji plebiscytarnej²². Jak konkludowała badaczka bałkańskiej polityki, scena polityczna w Macedonii zdo-

¹⁹ T. Karakamiszewa, *op.cit.*, s. 247-248.

²⁰ *Ibidem*, s. 247.

²¹ K. A. Wojtaszczyk, *Partie i stronnictwa w strukturze politycznej państwa*, [w:] *Przeobrażenia ustrojowe w Polsce*, red. E. Zieliński, Warszawa 1993, s. 93-97.

²² M. Szpala, *Macedonia: pozorna demokracja w cieniu kryzysu*, „Komentarze OSW”, 1 IV 2016; idem, *Wybory w Macedonii – autorytaryzm w podzielonym społeczeństwie*, „Komentarze OSW”, 8 V 2014.

minowana została przez cztery partie polityczne, kontrolowane przez silnych liderów partyjnych, którzy wraz z wąską grupą popleczników podejmują kluczowe decyzje. Główną osią podziałów stała się przynależność etniczna, a poszczególne ugrupowania skupiają się na dyskredytowaniu konkurentów jako niezdolnych do obrony interesów własnych grup etnicznych²³.

Warto również odnotować wysoką stabilność systemu politycznego omawianej republiki postjugosłowiańskiej, zmiany następowały poza głównymi ugrupowaniami politycznymi. We wszystkich elekcjach uczestniczyły tylko SDSM (choć za pierwszym razem w listopadzie 1990 r. pod inną nazwą) oraz VMRO-DPM-NE. Stałym elementem sceny partyjnej stały się ugrupowania reprezentujące interesy mniejszości albańskiej, co nie powinno dziwić przy założeniu, iż stanowi ona ok. 1/4 ludności państwa. Od 2002 r. (pierwsza elekcja po porozumieniu ochrydzkim) głównym reprezentantem interesów politycznych Albańczyków stała się Demokratyczna Unia Integracji (DUI). Drugim istotnym stronnictwem ludności albańskiej była natomiast DPA – Demokratyczna Partia Albańczyków, o charakterze bardziej konserwatywnym²⁴.

Stałym elementem macedońskiej sceny politycznej był segment postkomunistyczny. Nie jest to zjawisko zadziwiające, biorąc pod uwagę uwarunkowania polityczne, ustrojowe i historyczne omawianego państwa bałkańskiego. We wszystkich elekcjach uczestniczyło ugrupowanie odwołujące się do haseł lewicowych i tradycji Związku Komunistów Macedonii (z czasem – należy odnotować – coraz słabiej). Odwoływano się również do tzw. jugonostalgii oraz bezpieczeństwa socjalnego symbolizowanego przez czasy trwania federalnego państwa Marszałka Tity²⁵. Podobnie stałym elementem systemów partyjnych innych państw postjugosłowiańskich są ugrupowania postkomunistyczne, o zróżnicowanym zakresie przeobrażeń wewnętrznych oraz ideowo-programowych. Jedynie w Bośni i Hercegowinie z racji ukształtowanej tam mozaiki etnicznej, partie postkomunistyczne zostały zepchnięte przez ugrupowania narodowe na dalszy plan²⁶.

Również pozycja głównej partii prawicowej VMRO-DPMNE pozostawała nie zagrożona. Sięgnięto po szyld ugrupowania rewolucyjnego z końca XIX w., choć trudno zakwalifikować to stronnictwo do kategorii tzw. partii historycznych, występującej często w państwach postkomunistycznych (w tym republikach

²³ *Ibidem*.

²⁴ <http://www.parties-and-elections.eu/macedonia.html> (11 VII 2019).

²⁵ M. Rusiecka, *Drogi transformacji partii postkomunistycznych w państwach byłej Jugosławii: zmiana oblicza programowego, modelu przywództwa, struktury organizacyjnej i roli partii w systemie politycznym*, [w:] *Partie polityczne – przywództwo partyjne*, red. J. Sielski, M. Czerwiński, Toruń 2008, s. 286-300.

²⁶ Zob. szerzej: K. Krysieniak, *W cieniu Dayton. Bośnia i Hercegowina między etnokracją i demokracją konsocjonalną*, Warszawa 2012; *Bośnia i Hercegowina 15 lat po Dayton: przeszłość – teraźniejszość – perspektywy: studia i szkice*, red. P. Chmielewski, S. L. Szczesio, Łódź 2011.

postjugosłowiańskich)²⁷. Jak wskazywali analitycy VMRO-DPMNE wygrała elekcję parlamentarną w 2006 r., prezentując się jako partia młodych wykształconych na Zachodzie technokratów. Głosiła wówczas hasła radykalnej walki z korupcją oraz potrzebę gruntownych reform gospodarczych oraz przyciągania inwestorów zagranicznych, co miało pozwolić na przewyższenie bardzo wysokiego bezrobocia. VMRO-DPMNE odsunęła od władzy SDSM, partię rządzącą prawie nieprzerwanie (z wyjątkiem lat 1998–2001) od ogłoszenia niepodległości przez Macedonię we wrześniu 1991 r.²⁸.

Tabela 1. Wyniki wyborów parlamentarnych w Macedonii po 1990 roku

Wybory	SDSM	VMRO-DPMNE	DUI	DPA	Dwa największe ugrupowania
1990	25,3%*	24,8%	–	–	50,1%
1994	48,3%	bojkot	–	–	48,3%
1998	25,1%	28,1%	–	–	53,2%
2002	40,5%	24,4%	11,9%	5,2%	64,9%
2006	23,3%	32,5%	12,1%	7,5%	55,8%
2008	23,6%	48,8%	12,8%	8,3%	72,4%
2011	32,8%	39,0%	10,2%	5,9%	71,8%
2014	24,9%	42,2%	13,5%	5,8%	67,1%
2016	36,7%	38,1%	7,3%	2,6%	74,8%

*) Występowała wówczas pod nazwą SKM-PDP, nazwa SDSM od 1992 r.

Źródło: <http://www.parties-and-elections.eu/macedonia.html> (11 VII 2019).

Pierwszą fazę kształtowania systemu partyjnego Macedonii można określić jako swoisty model kooperacji. Trzy główne ugrupowania parlamentarne – Związek Komunistów Macedonii – Partia Demokratycznych Przemian (*Sojuz na komuniste vo Makedonija – Partija za demokratska preobrazba* – SKM-PDP), VMRO-DPMNE oraz Partia Demokratycznego Rozwoju (*Partija za demokratski prosperitet* – PDP) otrzymały kolejno następującą liczbę mandatów – 31, 38 oraz 22 (na ogólną liczbę 120 mandatów w parlamencie). Zdecydowały się wspierać ponadpartyjny rząd Nikoli Kjuseva, przetrwał on do lipca 1992 r., kiedy został

²⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Internal_Macedonian_Revolutionary_Organization (13 VII 2019).

²⁸ M. Szpala, *Macedonia: pozorna demokracja...*

obalony w Zgromadzeniu na skutek zgłoszonego przez ugrupowania lewicowe skupione wokół SDSM wotum nieufności²⁹.

Następną fazę rozwoju systemu partyjnego charakteryzuje ukształtowany model macedońskiej dwublokowości wokół dwóch kluczowych ugrupowań partyjnych – SDSM oraz VMRO-DPMNE. System powyższy funkcjonuje do dzisiaj, poprzez kolejne elekcje parlamentarne przeprowadzane począwszy od 1994 r. Najbardziej zaogniona sytuacja polityczna zaistniała przy wyborach do Zgromadzenia jesienią 1994 r., gdy politycy VMRO-DPMNE oskarżyli lewicowych rywali politycznych o sfałszowanie wyników pierwszej tury elekcji i podjęli decyzję o bojkocie drugiej tury głosowania³⁰. Model dwublokowości uformował się w dwóch następujących fazach – partią dominującą do 2006 r. (z wyjątkiem okresu 1998-2001) był SDSM, a od 2006 do 2016 r. – VMRO-DPMNE. W obu okresach ukształtowały się praktyki klientystyczne, traktowania państwa jako łupu dla zwycięskiego ugrupowania politycznego. Charakteryzowało się to zjawisko w ścisłym powiązaniu organów państwowych (prokuratura, sądownictwo, policja, wojsko, administracja) ze zwycięskimi ugrupowaniami politycznymi (odpowiednio – SDSM, a potem również VMRO-DPMNE)³¹.

Analizując kwestie podziału ugrupowań politycznych wedle osi – partie modernizacyjne *versus* partie tożsamościowe – należy zwrócić uwagę na szczególne jego znaczenie w państwie macedońskim, które dopiero zaczęło kształtować swoją tożsamość, kwestionowaną przez sąsiadów, szczególnie Bułgarię i Grecję. Elementy tożsamościowe były podkreślane zwłaszcza w programie i działalności VMRO-DPMNE (polityka rządu N. Grujewskiego odwoływania się do tradycji antycznej), ale była również obecna w deklaracjach ugrupowań albańskich³². Do ugrupowań modernizacyjnych należy przede wszystkim zaliczyć ugrupowania centrolewicowe i liberalne, które szczególnie mocno podkreślały wątki transformacji systemowej w swoich programach partyjnych.

Odwołując się z kolei do typologii Petera Maira można zakwalifikować system partyjny występujący w Macedonii jako system pośredni, ukształtowany pomiędzy systemem partii wielkich, a systemem partii małych. Procent głosów oddanych na dwie kluczowe partie macedońskie – SDSM oraz VMRO-DPMNE wahał się pomiędzy 50,1% w 1990 r. i 53,2 % w 1998 r. a 74,8% w 2016 r. i 72,4% w 2008 r.³³.

²⁹ I. Stawowy-Kawka, *op.cit.*, s. 293; D. M. Perry, *op.cit.*, s. 234.

³⁰ I. Budge, K. Newton, *Polityka nowej Europy: od Atlantyku do Uralu*, Warszawa 2001, s. 124.

³¹ M. Szpala, *Pozorna demokracja w cieniu kryzysów*, „Komentarze OSW”, 31 III 2016; idem, *Wybory w Macedonii...*

³² M. Sokołowski, *Dylematy narodowe a wybory parlamentarne. Casus Macedonii 2016 roku*, [w:] *Pomiędzy demokracją a autorytaryzmem. Doświadczenia polityczno-ustrojowe państw współczesnych*, red. J. Wojnicki, J. Zaleśny, Warszawa 2018, s. 209-221.

³³ <http://www.parties-and-elections.eu/macedonia.html> (13 VII 2019).

Podsumowanie

Reasumując, system partyjny Republiki Macedonii Północnej (jak od stycznia 2019 r. nazywa się omawiane państwo) charakteryzuje się dużym konserwatyzmem jego struktury organizacyjnej. Wynika to z przesłanek wewnętrznych – politycznych, ustrojowych, historycznych oraz etnicznych. Dwa główne ugrupowania polityczne ukształtowały się już na początku procesów transformacyjnych w latach 90. XX w. – SDSM oraz VMRO-DPMNE. Stałym elementem macedońskiej sceny politycznej są równocześnie ugrupowania etniczne, ze szczególną rolą odgrywaną przez partie reprezentujące interesy ludności albańskiej (DUI, DPA). Należy wskazać przy tym na małe tradycje demokratycznych instytucji wśród społeczeństwa macedońskiego, co wynika bezpośrednio z przeszłości otomańskiej oraz jugosłowiańskiej (w wersji autorytarnej po 1929 r., a komunistycznej po 1943 r.). Przełożyło się to na niedemokratyczne tendencje występujące zarówno wśród elit politycznych socjaldemokratycznej SDSM, jak i prawicowo-konserwatywnego VMRO-DPMNE. Szczególnie wyrażało się to w drugiej i trzeciej kadencji rządu N. Grujewskiego. Za optymistyczne należy uznać, iż możliwa jest jednak alternacja władzy politycznej dokonana za pomocą kartki wyborczej (casus elekcji z 1998, 2002, 2006, 2016). Duże znaczenie odgrywa również proces kształtowania demokratycznej i pluralistycznej kultury politycznej, co wydaje się szczególnie istotne w tak podzielonym etnicznie społeczeństwie bałkańskim. Na zakończenie warto podkreślić umiejętność wypracowania przez elity macedońskie rozwiązań kompromisowych, czego wyrazem była forma kooperacji partii politycznych w pierwszym okresie niepodległości (ponadpartyjny rząd Nikoli Kljuseva).

Abstract

Jacek Wojnicki

Evolution of party systems of the Republic of Northern Macedonia

The article discusses the issue of the evolution of the party system of the Republic of Macedonia (from January 2019 – Northern Macedonia). Changes on the political scene were shown against the background of comparative studies with other post-Yugoslav republics and against the background of historical evolution after 1990. The main development tendencies of the party system and nodal premises of structural changes were pointed out.

Keywords: Republic of Northern Macedonia, democratization, transformation, political pluralism, political parties

References

- Agh, A., *The Politics of Central Europe*, London 1998.
- Allcock, J. B., *Yugoslavia*, [in:] *New Political Parties of Eastern Europe and the Soviet Union*, ed. B. Szajkowski, Harlow 1991.
- Antoszewski, A., Herbut, R., *Systemy polityczne współczesnego świata*, Gdańsk 2001.
- Bośnia i Hercegowina 15 lat po Dayton: przeszłość – teraźniejszość – perspektywy: studia i szkice*, eds. P. Chmielewski, S. L. Szczesio, Łódź 2011.
- Budge, I., Newton, K., *Polityka nowej Europy: od Atlantyku do Uralu*, Warszawa 2001.
- Bujwid-Kurek, E., *Państwa pojugosłowiańskie. Szkice politologiczne*, Kraków 2008.
- Čejreganov, T., *Patot do nezavisnosta*, [in:] *Miejsce Macedonii na Bałkanach: Historia, polityka, nauka*, ed. I. Stawowy-Kawka, Kraków 2005.
- Dyker, D. A., *The Degeneration of the Yugoslav Communist Part as a Managing Elite – a Familiar East European Story?*, [in:] *Yugoslavia and After. A Study in Fragmentation, Despair and Rebirth*, eds. D. A. Dyker, I. Vejvoda, London – New York 1996.
- Grujoski, T., *Raspadot na SFRJ. Studija i svedosztvo*, Skopje 2003.
- Karakamiszewa, T., *Izbori i izborni sistemi*, Skopje 2004.
- Koseski, A., *Główne problemy transformacji w Republice Macedonii (1991-2000)*, [in:] *W bałkańskim kręgu*, Warszawa – Pułtusk 2013.
- Koseski, A., *Macedonia: od republiki związkowej do państwa unitarnego*, [in:] *W bałkańskim kręgu*, Warszawa – Pułtusk 2013.
- Krysieniel, K., *W cieniu Dayton. Bośnia i Hercegowina między etnokracją i demokracją konsocjonalną*, Warszawa 2012.
- Krysieniel, K., Wojnicki, J., *Partie i systemy partyjne państw byłej Jugosławii*, Pułtusk – Warszawa 2009.
- Perry, P. M., *The Republic of Macedonia: finding its way*, [in:] *Politics, Power, and the Struggle for Democracy in South-East Europe*, eds. K. Dawisha, B. Parrott, Cambridge 1997.
- Polkowska, A. M., *Macedonia*, Wrocław 2000.
- Rusiecka, M., *Drogi transformacji partii postkomunistycznych w państwach byłej Jugosławii: zmiana oblicza programowego, modelu przywództwa, struktury organizacyjnej i roli partii w systemie politycznym*, [in:] *Partie polityczne – przywództwo partyjne*, eds. J. Sielski, M. Czerwiński, Toruń 2008.
- Rzegocki, P., *Macedonia*, [in:] *Partie i systemy partyjne państw Europy Środkowej i Wschodniej*, [ed.] M. Migalski, Sosnowiec 2005.

- Smith, G., *Życie polityczne w Europie Zachodniej*, Warszawa 1992.
- Sobolewska-Myślik, K., *Partie i systemy partyjne na świecie*, Warszawa 2004.
- Sobolewski, M., *Partie i systemy partyjne świata kapitalistyczne*, Warszawa 1977.
- Sokołowski, M., *Dylematy narodowe a wybory parlamentarne. Casus Macedonii 2016 roku*, [in:] *Pomiędzy demokracją a autorytaryzmem. Doświadczenia polityczno-ustrojowe państw współczesnych*, eds. J. Wojnicki, J. Zaleśny, Warszawa 2018.
- Stawowy-Kawka, I., *Historia Macedonii*, Wrocław 2000.
- Studies in Polish Political System*, ed. J. Wiatr, Warszawa 1967.
- Szpała, M., *Macedonia: parlament za zmianą nazwy państwa*, „Komentarze OSW”, 15 I 2019.
- Szpała, M., *Pozorna demokracja w cieniu kryzysów*, „Komentarze OSW”, 31 III 2016.
- Szpała, M., *Wybory w Macedonii – autorytaryzm w podzielonym społeczeństwie*, „Analizy OSW”, 8 V 2014.
- Yugoslavia and After. A Study in Fragmentation, Despair and Rebirth*, eds. D. A. Dyer, I. Vejvoda, London – New York 1996.
- Walkiewicz, W., *Jugosławia. Państwa sukcesyjne. Historia państw świata w XX wieku*, Warszawa 2000.
- Wojnicki, J., *Proces instytucjonalizacji przemian ustrojowych w państwach postjugosłowiańskich*, Pułtusk 2007.
- Wojtaszczyk, K. A., *Partie i stronnictwa w strukturze politycznej państwa*, [in:] *Przeobrażenia ustrojowe w Polsce*, ed. E. Zieliński, Warszawa 1993.
- Wojtaszczyk, K. A., *Współczesne systemy partyjne*, Warszawa 1992.
- Współczesne partie i systemy partyjne. Zagadnienia teorii i praktyki politycznej*, eds. M. Żmigrodzki, W. Sokół, Lublin 2005.
- Zacharias, M. J., *Komunizm, federacja, nacjonalizmy: system władzy w Jugosławii 1943-1991: powstanie, przekształcenia i rozkład*, Warszawa 2004.
- Żurek, P., *Słowenia w walce o niepodległość (1980-1992): wyjść z cienia Jugosławii*, Kraków 2019.

Jacek Wojnicki – prof. nauk społecznych, kierownik Katedry Systemów Politycznych na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. ORCID: 0000-0002-4289-989X